

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 334.723 : 303.01

JEL Classification: O18, G34

ФАКТОРИ СТРИМУВАННЯ ПРОЦЕСІВ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Федотова Ю.В., к.е.н.,

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

Анотація. Виконано аналіз причин гальмування процесів кластеризації в регіонах України. Предметом дослідження є теоретичні аспекти функціонування кластерних структур. Об'єкт дослідження – процес формування сучасних кластерних структур. Методологічною основою дослідження стали теорії регіонального розвитку, чинні нормативно-правові акти України, результати проведених автором наукових досліджень.

Виявлено, що фактори, які виступають в якості бар'єрів на шляху впровадження кластерного механізму поділяються на проблеми законодавчого характеру та організаційно-економічні проблеми. Встановлено, що вагомим чинником, який виконує роль бар'єра на шляху інтенсифікації кластероутворення, є низький ступінь довіри та пасивна позиція щодо участі у проектах з боку як представників сфери бізнесу, так і з боку органів влади і закладів освіти та науки. Однак слід підкреслити, що найсуттєвіший вплив на доцільність та/або можливість створення кластера чинить специфіка того територіального утворення, в межах якого функціонуватиме дана структура. Крім того, інфраструктура старопромислових регіонів та ступінь здійснених технологічних реформ блокують появу і розвиток якісно нових типів інтеграційних утворень, спрямованих на суттєві технічні нововведення, якими є кластери.

Основними рисами кластерних структур у старопромислових регіонах є наступні: інноваційна активність присутня, але вона є вузькоспеціалізованою та має орієнтацію на вдосконалення наявної технології, а не на створення якісно нового продукту; системи генерації та розповсюдження знань (освіта та наука) спрямовані на розвиток традиційних сфер промисловості, відчуваючи при цьому гостру нестачу сучасних спеціалізацій процес передачі технології орієнтований на крупні фірми, а середні та малі підприємства практично не приймають участі у ньому.

Результати дослідження можуть бути застосовані представниками органами місцевого управління при розробці стратегічних напрямів економічної політики.

Ключові слова: кластер, старопромисловий регіон, взаємодія, територія, бар'єр.

INHIBITION FACTORS OF THE CLUSTERIZATION PROCESSES IN UKRAINE

Julia Fedotova, PhD in Economics,

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkov

Summary. The analysis of clusterization processes braking reasons is executed in the regions of Ukraine. The article of research are theoretical aspects of functioning of cluster structures. A research object is a process of forming of modern cluster structures. The theories of regional development, operating normatively-legal acts of Ukraine, results scientific studies undertaken a by an author, became methodological basis of research.

It is educed that factors which come forward as barriers on the way of introduction of cluster mechanism divided into the problems of legislative character and organizationally-economic problems. It is set that a ponderable factor that carries out the role of barrier on the way of intensification of clustering are a subzero degree of trust and passive position in relation to participating in projects from the side of both representatives of business sphere and from the side of government and establishments of education and science bodies. However it follows to underline that the most substantial influence on expediency and possibility of creation of cluster is rendered by the specific of that territorial formation this structure will function within the limits of that. In addition, the infrastructure of old industrial regions and degree of realizable technological reforms block appearance and development qualitatively of new types of the integration formations, sent to the substantial technical innovations that are clusters.

By the basic lines of cluster structures in old industrial regions following: innovative activity is present, but she is strictly specialized and has an orientation on perfection of present technology, but not on creation qualitatively of new product; the systems of generation and distribution of knowledge (education and science) are sent to development of traditional spheres of industry, testing here the sharp lack of modern specializations the process of transfer technology is oriented to the large firms, and middle and small enterprises practically do not take part in it.

Research results can be applied by representatives by the organs of local government at development of strategic directions of economic politics.

Keywords: cluster, old industrial region, cooperation, territory, barrier.

Постановка проблеми. Питанням формування та розвитку кластерів приділяється все більша увага з боку вітчизняних дослідників. Успішний досвід зарубіжних країн у цій галузі демонструє високий ефект від їхнього функціонування, що полягає у зростанні конкурентоспроможності організацій та підвищенні добробуту населення через посилення інноваційної активності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень проблем кластеризації слід виділити роботи М. Войнаренка, Л. Ганущак, В. Гоблика, С. Палиця, В. Тарасенка [1-5] та багатьох інших вчених. Ними всебічно описана сутність кластерних структур, еволюція їхнього розвитку, характерні риси та принципові відмінності від інших типів інтеграційних об'єднань. Вченими запропоновані методи ідентифікації кластерів, представлені критерії оцінки ефективності їх господарської діяльності, сформульовано кількісні параметри визначення впливу кластерів на економіку територій, у межах яких вони функціонують.

Невирішені складові загальної проблеми. Однак особливої уваги потребує проблема визначення та розробка системи заходів щодо подолання негативного впливу факторів, які стримують розвиток процесів кластеризації, що сформувало вплив на вибір теми даного дослідження.

Формулювання цілей статі. Метою написання цієї статті є аналіз причин уповільнення процесів кластеризації в Україні, зокрема вияв взаємозв'язку господарського профілю території і перспектив формування інтеграційних структур кластерного типу.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними сайту www.ucluster.org, території України сформовані (як правило, у формі громадських організації або асоціацій – авт.) і успішно функціонують наступні кластери [сформовано на основі джерела 6]: «Поділля перший» (швейні, будівельні та туристські галузі Хмельницького регіону); Кластер художніх промислів «Сузір'я» (підприємства художніх промислів Прикарпаття); Кластер еко-агротуризму «Оберіг» (с. Грицеві Шепетівського району); Туристський кластер «Кам'янець» (м. Кам'янець-Подільський); «Кластер деревообробки Полісся Рокитнівщини» (малі деревообробні підприємства Рівненської області); «Транспортно-туристичний кластер «Південні ворота України» (Херсонський регіон); Кластери зеленого сільського туризму, бджільництва та сільськогосподарського машинобудування (м. Мелітополь); Кластер виробництва автомобілів та комплектуючих на базі індустріального парку Соломоново (Закарпатський регіон); «Луганськінвест» (підприємства харчової і легкої промислової Луганського регіону); Кластер інформаційних технологій та бізнес-послуг (м. Львів); Кластер деревообробки та меблевого виробництва (Львівський регіон); РГО «Перший аграрний кластер» (Чернівецький регіон).

Як видно з наведеного переліку, в Україні сфери народного господарства нерівномірно залучені до процесів кластеризації, – кластери у сфері промисловості здебільшого знаходяться на стадії проектування.

У таблиці 1 на основі аналізу робіт узагальнено фактори, що гальмують процеси формування кластерних структур в Україні.

Інформація, представлена у таблиці 1 свідчить про те, що найбільш поширеними причинами блокування інтенсифікації процесів кластеризації в Україні вчені вважають недостатній правовий супровід цього процесу та перевага з боку керівництва підприємств ізольованого способу ведення бізнесу. Отже, спостерігається наступна тенденція в аналізі чинників стримування кластеризації: першочерговими є суб'єктивні чинники, що стосуються відсутності мотивації для участі в кластерних структурах.

Описані вище фактори не дають відповідь на питання, чому саме сфера послуг найбільш залучена до процесу кластероутворення в Україні, а галузі промисловості – навпаки.

На рисунку 1 проаналізовано рейтинг регіонів України за обсягом реалізованої промислової продукції. Лідруючі позиції в обсягах реалізації промислової продукції станом на грудень 2014 року є: Дніпропетровський (20% загального обсягу) і Донецький регіони (15,4%). Інші регіони України реалізують промислову продукцію на рівні не більше 8% загального обсягу.

Таблиця 1 – Фактори, що негативно впливають на реалізацію кластерного механізму [систематизовано автором на основі джерел 2, 3, 4]

№ з/п	Характеристика факторів
<i>Проблеми законодавчого характеру</i>	
1	Відсутність законодавчо закріпленого визначення поняття «кластер», недостатнє правове поле, що регулює діяльність кластерів.
2	Існування проблеми захисту конкуренції при реалізації кластерної політики, що потребує закріплення інтересів учасників кластера на законодавчому рівні. Оскільки в межах кластера передбачається використання основних засобів, виготовлених одним із учасників кластера, такі дії можуть бути розцінені як «дискримінаційні умови доступу на ринок» (ст. 15 ЗУ «Про захист економічної конкуренції»): пряме або опосередковане примушення суб'єктів господарювання до пріоритетного укладення договорів, першочергової поставки товарів певному колу споживачів чи першочергового їх придбання у певних продавців.
<i>Організаційно – економічні проблеми</i>	
3	Віддаленість та слабка взаємодія між підприємствами регіону.
4	Низький ступінь довіри при здійсненні субконтрактації, непрозорість та відсутність однакових гарантій для учасників кластера на випадок недотримання зобов'язань.
5	Стійка спрямованість керівників підприємств на ведення бізнесу поодинці, невпевненість у дієвості нових підходів, ментальність керівників, які не бажають змінювати відношення до пошуку нових шляхів організації діяльності власних підприємств.
6	Відсутність коштів для реалізації кластерних проектів, небажання підприємців ризикувати через невизначені умови діяльності кластерів.
7	Слабка мотивація у підприємців регіону, що мають різні цілі господарської діяльності, різних керівників та ін. до створення кластерів.
8	Пасивна позиція відносно участі у кластерах серед наукових закладів.
9	Відсутність інформаційної бази даних для потенційних учасників кластера.
10	Відсутність державної політики, що мала б системний характер і сприяла взаємодії різних рівнів виконавчої влади, а також організаційної та фінансової підтримки кластерних ініціатив.
11	Відсутність прецедентів реалізації продукції деяких підприємств за межі регіону.
12	Наявність зручної для мінімізації оподаткування та використання адміністративного ресурсу практики вертикально-інтегрованих компаній.
13	Декларативний характер заходів держави з підтримки малих та середніх підприємств; важливим є те, що конкурентоспроможність кластерів ґрунтується на розвинених підтримуючих та суміжних секторах, у яких працюють переважно малі та середні підприємства. Наприклад, крупні компанії (Scotiabank, BMO Financial Group, RBC Financial Group, Fidelity, HSBC, Investments Canada тощо) складають близько 3% всіх учасників фінансового кластера Торонто, та їхня конкурентоспроможність заснована на тісній взаємодії з малим та середнім бізнесом в межах Асоціації постачальників фінансових послуг.
14	Недостатня увага та участь органів влади та управління в момент формування кластерів. Прикладом цього є Бразилія, де були втрачені сприятливі умови для розвитку кластера зі зборки автомобілів через те, що автовиробникам не було надано підтримку в галузі освіти та підвищення кваліфікації кадрів. В результаті цього темпи зростання обсягів автомобільної промисловості сьогодні складають 2% порівняно з 20%, що спостерігалися на початку ХХ століття.
15	Подвійне оподаткування партнерів кластера – на етапі створення інноваційного продукту кожний економічний результат учасників кластерної структури підлягає оподаткуванню як додана вартість, оскільки порядок взаємодії між членами такої структури недостатньо визначений і розглядається ізольовано.

Слід відзначити, що для регіонів України характерною є значна нерівномірність індустріального розвитку. Визначне місце серед них займають старопромислові регіони, що характеризуються: акумулюванням промислових фондів, високим рівнем індустріального розвитку, наявністю значного контингенту спеціалістів певної галузі та достатньою науково-конструкторською і проектно-конструкторською базою [8].

Ґрунтуючись на відомих теоретичних підходах, до старопромислових регіонів можна віднести Дніпропетровську, Донецьку, Запорізьку та Луганську області. Отже, в Україні старопромислові регіони є регіонами-лідерами. Однак у цих регіонах діють лише окремі високотехнологічні підприємства, які лише у незначному ступені залучені у відтворювальний процес і не мають істотного впливу на загальні соціально-економічні показники території.

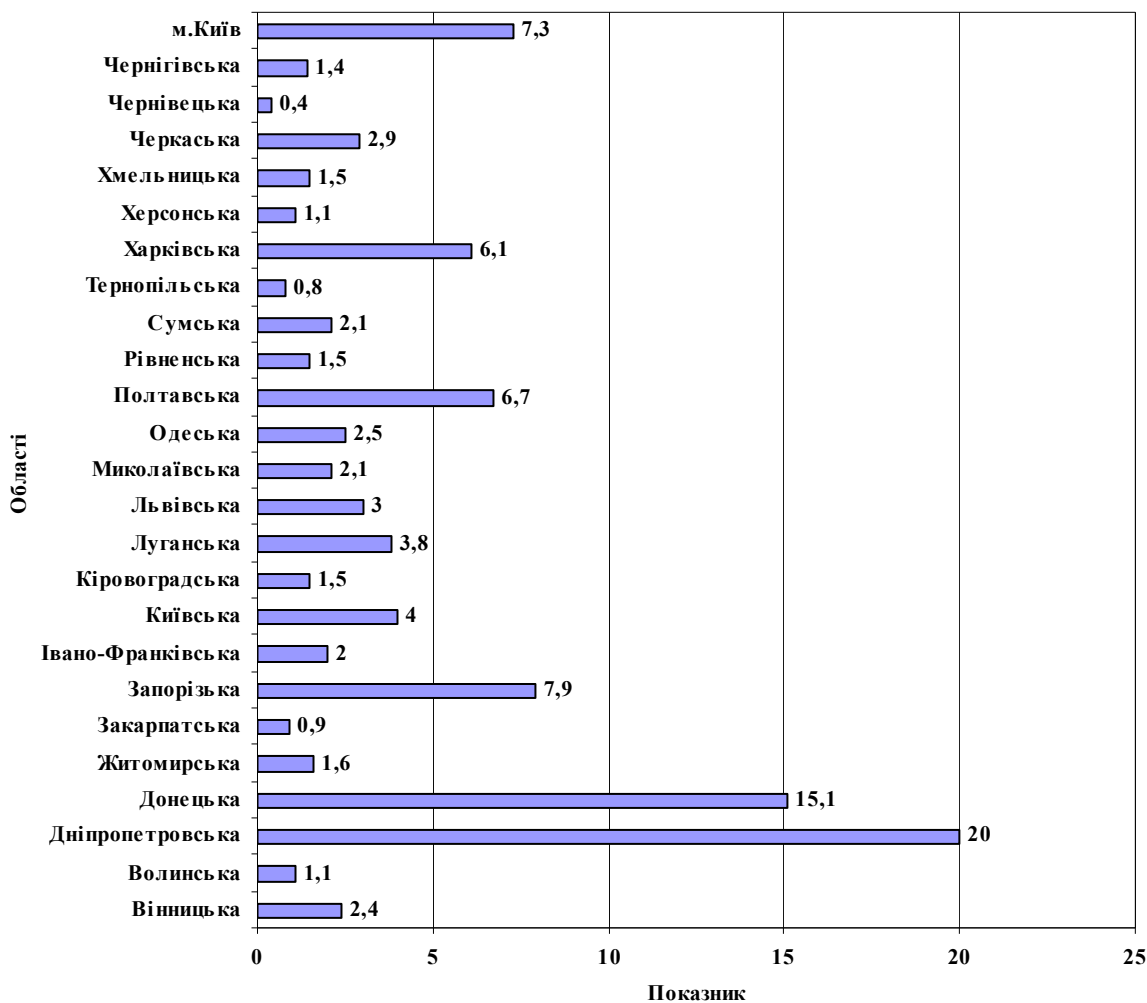

Рисунок 1 – Питома вага реалізованої промислової продукції у загальному обсязі всієї продукції за регіонами України (станом на грудень 2014 року) [складено на основі даних 7]

Найважливішою проблемою таких регіонів є високий ступінь зношеності основних виробничих фондів та невідповідність їх технічного рівня світовим вимогам, а отже й можливості виготовлення конкурентоздатної продукції і орієнтації на світовий ринок. Отже, спрямовані на стимулювання попиту, не викличуть очікуваного результату, оскільки ринкова пропозиція не зможе адаптуватися до нових ринкових умов. Головним завданням у цьому випадку є ліквідація бар'єрів підприємницької діяльності.

І. В Хаджинов акцентує увагу на тому, що у літературі старопромислові регіони за своїми характеристиками ототожнюються з депресивними. Перспективи їхнього розвитку пов'язують з традиційною спеціалізацією. Основними важелями прогресу є, як правило, зовнішні фактори, такі як: залучення іноземних і вітчизняних інвестицій, оптимізація системи оподаткування та ін. Як зазначає автор, такі заходи є дієвими та обов'язково призведуть до позитивного результату, однак відсутність актуалізації наявних внутрішніх резервів самої території на основі впровадження заходів світового досвіду, неминуче призведуть до нетривалого результату [9, с. 75].

Структура старопромислового регіону не здатна швидко адаптуватися до мінливих зовнішніх умов, вона перешкоджає розвитку інновацій, тобто є неефективною. Основними інституційними факторами, що спричиняють це явище, є відсутність кооперації та недостатня увага до даної ситуації з боку крупних представників певної галузі («пастка фрагментації») або навпаки, – учасники галузі потрапляють у «пастку інтеграції», що характеризується занадто тісними господарськими зв'язками між ними.

Дослідження проблематики старопромислових регіонів формує закономірний висновок про те, що їхня інфраструктура та ступінь здійснених технологічних реформ не стають поштовхом до появи і розвитку якісно нових типів інтеграційних утворень, спрямованих на суттєві технічні нововведення, якими є кластери.

Отже, старопромислові регіони – це території, де кластерів або взагалі не існує (оскільки між підприємствами відсутні мережеві господарські зв'язки), або де існуючі кластери характеризуються неефективною мережею.

Основними рисами кластерних структур у старопромислових регіонах є наступні [10, с.300]:

- інноваційна активність присутня, але вона є вузькоспеціалізованою та має орієнтацію на вдосконалення наявної технології, а не на створення якісно нового продукту;
- системи генерації та розповсюдження знань (освіта та наука) спрямовані на розвиток традиційних сфер промисловості, відчувачи при цьому гостру нестачу сучасних спеціалізацій;
- процес передачі технології орієнтований на крупні фірми, а середні та малі підприємства практично не приймають участі у ньому.

Дніпропетровська область у 2011 році тільки почала роботу зі створення кластерів у будівельній сфері, до компетенції яких входить: тиражування в межах області пілотних проектів доступності житла; формування системи моніторингу потенційних замовлень та поширення цієї інформації серед учасників кластера; розробка та заохочення застосування бази даних надійних постачальників; створення інвестиційного паєртуру кластера та опис пріоритетних проектів тощо.

Висновок або наукова новизна. Резюмуючи проведені дослідження, слід зауважити, що кластеризація в Україні знаходиться на етапі свого становлення. Цей процес стримується недостатністю правового поля, що регулює діяльність кластерів. Крім того, вагомим чинником, який виконує роль бар'єра на шляху інтенсифікації кластероутворення, є низький ступінь довіри та пасивна позиція щодо участі у проектах з боку як представників сфери бізнесу, так і з боку органів влади і закладів освіти та науки. Однак слід підкреслити, що найсуттєвіший вплив на доцільність та/або можливість створення кластера чинить специфіка того територіального утворення, в межах якого функціонуватиме дана структура.

Аналіз вітчизняного досвіду кластероутворення підтверджує висновок про те, що регіони-лідери України в найменшому ступені задіяні в процесах кластеризації. Говорячи про причини такої нерівномірності, важливо відмітити те, що ці регіони належать до старопромислових, для яких характерними є: високий ступінь зношеності основних фондів, низький рівень використання новітніх технологій і високий ступінь забруднення навколишнього середовища. Отже, до описаних вище факторів гальмування кластероутворення в Україні слід віднести такий екзогенний фактор, як технологічна специфіка території потенціального функціонування кластерів. Рішення про створення кластерних структур на таких територіях повинно бути ініційовано органами державного управління з урахуванням цілей стратегічного розвитку.

Перелік посилань:

1. *Войнарченко М. П. Кластери в інституційній економіці* / М. П. Войнарченко. – Хмельницький: ХНУ, ТОВ «Триада-М», 2011. – 502 с.
2. *Ганущак Л. М. Дослідження організаційно-правових форм управління інноваційним потенціалом підприємств* / Л. М. Ганущак // *Актуальні проблеми економіки*. – 2008. - №10 (88). – С. 217 – 227.
3. *Гоблик В. В. Кластери в рекреаційно-туристському комплексі Закарпаття: монографія* / В. В. Гоблик. – Ужгород: Ліра, 2009. – 232 с.
4. *Палиця С. В. Інноваційні кластери в медицині* / С. В. Палиця // *Механізми реалізації стратегії інноваційно-технологічного розвитку України в умовах глобалізаційних викликів: матер. міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 1-2 листопада 2012 р.)*. – К., 2012. – С. 500 – 510.
5. *Тарасенко В. Стратегии развития территориальных кластеров* / В. Тарасенко // *Экономические стратегии*. – 2011. - №11. – С. 82 – 92.
6. *Українські кластери* [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ucluster.org/>
7. *Державний комітет статистики України* [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
8. *Хаджинов І. В. Старопромислові регіони України: тенденції розвитку* / І. В. Хаджинов // *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. – 2012. – Вип. 1. – Том 3. – С. 72 – 78.
9. *Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003 – 2011 рр.* [Електрон. ре-

курс]: [Постанова КМУ; офіц. текст від 28.07.2003 року]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1174-2003-%D0%BF>

10. Стратегии развития старопромышленных городов: международный опыт и перспективы в России / И. Стародубровская [и др.]; под ред. И. Стародубровской. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2011. – 248 с.

Стаття надійшла: 09.03.2015 р.

Рецензент: А. держ. упр., проф. Маліков В.В.

УДК 658.74:656 (477.62)

JEL Classification: H83

АУДИТ УПРАВЛІННЯ ЗАКУПІВЛЯМИ В ТРАНСПОРТНИХ СИСТЕМАХ СІТІ ЛОГІСТИКИ ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ

Майорова І.М., д.е.н, доцент

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь

Анотація. Предметом дослідження виступають транспортні системи сіті логістики промислового регіону. Об'єктом дослідження – основні критерії аудиту закупівель в транспортних системах сіті логістики промислового регіону. Мета дослідження полягає в визначенні основних факторів розбудови і функціонування транспортних систем промислового регіону в умовах сіті логістики і надходженні критеріїв аудиту матеріально-технічного забезпечення транспортного процесу в умовах сіті логістики. Методологічною основою дослідження є наукові положення та сукупність способів наукового пізнання транспортних систем сіті логістики. В дослідженні використано методи: історико-логічний (при визначенні сутності транспортних систем в умовах соціалістичного господарства і в умовах сіті логістики промислового міста), узагальнення (при визначенні основних вимог до функціонування транспортних систем промислового міста), факторного аналізу (при визначенні чинників аудиту закупівель в транспортних системах з метою покращення їх функціонування і мінімізації негативних впливів на мешканців і комунікації міста). Результати роботи полягають у визначенні основних показників функціонування транспортних систем сіті логістики промислового міста і критеріїв аудиту закупівельної діяльності в транспортних системах, серед яких найбільш актуальними виступають такі: забезпечення обслуговування всіх територій міста, де є попит на транспортні послуги, доступність для всіх мешканців міста, володіти достатніми можливостями для здійснення перевезень, забезпечувати функціонування ефективної товарної мережі міста, розумними величинами собівартості перевезень і тарифів, виконувати умови безпеки, забезпечувати комунікаційні зв'язки міста. В роботі розглянуто і аспекти співпраці України з ЄС в галузі транспорту. У висновках роботи сформульовано визначення транспортної системи сіті логістики як самостійно функціонуючі системи, до основних критеріїв аудиту закупівельної діяльності в транспортних системах пропонується додати коливання валютного курсу і відношення валют, аудит навколишнього середовища, аудит споживача.

Ключові слова: транспортні системи, промислове місто, сіті логістика, аудит матеріально-технічного забезпечення, споживачі послуг.

AUDIT PROCUREMENT IN INDUSTRIAL REGION TRANSPORTATION SYSTEMS CITY LOGISTICS

Dr. Irina Mayorova, DH in Economics, Assistant Professor

State higher educational institution “ Pryazovskyi State Technical University”, Mariupol

Summary. The subject of the research is the transport system of the city logistics industrial region. Object of research is the main criteria for the audit of procurement in transport systems city logistics industrial region. The purpose of the study is to identify the main factors in the development and operation of transportation systems industrial region in the conditions of city logistics and admission criteria audit logistics transport process in the conditions of city logistics. Methodological basis of research is the scientific terms and the set of methods of scientific cognition transport systems city logistics. The study used such methods: historical-logical (in determining the nature of transport systems in socialist economy city logistics industrial city), generalization (in the determination of basic operational requirements and transportation systems industrial city), factor analysis (determining the factors audit